

ISMERTETÉSEK.

Apor-kódex. Bevezetéssel ellátta és hasonmással közléteszi SZABÓ DÉNES. *Codices Hungarici II.* Erdélyi Tudományos Intézet. Kolozsvár, 1942. XX + 288 + 2 számozatlan lap.

A magyar nyelvemlékek hasonmás kiadása a *Codices Hungarici*-sorozatban indult meg. Az első számú kiadvány PAIS DEZSŐ bevezetésével jelent meg: *Jókai-kódex*, Budapest, 1942. A sorozat különösen napjainkban, a háborús esztendőök teljében, mutatkozik nélkülözhetetlennek, mert a legtöbb kézirat légvédelmi pincékben van és minden alaposabb kéziratösszehasonlítás, íráselemzés, szövegösszevető munka szinte egészen megbénul.

De a fac-similés kiadásnak még egy előnye van, tudniillik, hogy a futómunkát végző kutatónak az eredeti helyett adhatjuk ki a hasonmást, mint azt a nagyobb levéltárak máris teszik. Ezáltal a kézirat megőrzéséhez (konzerválásához) nagymértékben járulhatunk hozzá.

A sokat vitatott eredetű *Apor-kódex* nevét az APOR-családtól kapta. A kódexet a múlt század közepén báró APOR ZSUZSANNA adta ajándékba a CSEREYeknek, kik azután a Székely Nemzeti Múzeumban helyezték el.

SZABÓ DÉNES a kódex külső köntösének leírásában mintaszerűen gondos munkát végzett. Sorra veszi 1. a táblák, 2. a kötés, 3. a könyv mai állapota, 4. a papíros, 5. a lapbeosztás, 6. az írás, 7. a tinta, 8. a könyv összetétele, 9. a könyv sorsának vizsgálatát, nem elégszik meg a belső diplomatikus leírással, hanem kéziratát a hazai kódexekkel is egybeveti. Megállapítja, hogy az *Apor-kódexet*, a kétségtelenül premontrei *Lányi-kódex*-szel együtt valamelyik budai könyvkötőműhelyben kötötték be az 1500-as évek körül. Tehát mindenben jogos az a következtetés, hogy az *Apor-kódex* legrégebb birtokosai a premontrei kanonissza-apácák voltak.

A könyv mai állapotából az eredeti terjedelmet állítja vissza. Sajnálattal olvassuk, hogy ennek az értékes nyelvemlékünknél több mint kétharmada, 46% elveszett. Nem mulasztja el BRIQUET és LICHÁČEV alapján a vízjegyeket átvizsgálni. Hasonló változatokat talál Bergamó, Udine, Würzburg, Ferrara, Verona, Velence környékén, sőt Oroszországban is 1523-ban hasonló vízjegy bukkan fel. Egyik vízjegy sajtóságon magyar, nincs kizárva, hogy hazai papírmalomban készült.

A kódex hat kéz írása, a másoló gubacs- és koromtintát használt. Érdemes volna egyszer kódexünk írástechnikájáról behatóbb tanulmányt

írni, ahol ezek az apró részletek, amelyek az összehasonlító munka szempontjából igen fontosak, kellő jelentőséget nyernének.

A provenienciával kapcsolatos megállapításra azonban szabad legyen megjegyeznem, hogy az *Apor-kódex*-szel sorsközösségben levő *Lányi-kódexet* nem igen írhatták a margitszigeti premontrei kolostorban. Ebben az időben a margitszigeti apácaklastrom mellett a férfikolostor már csak de iure létezett, 1510 körül már egyetlen premontrei kanonok sincs a szigeten, hisz Szent Mihály egyházukba is Márton budai plébánost kénytelenek meghívni az egyházi szertartások elvégzésére (OSZVALD A.: *Fegyverneky Ferenc sági prépost, rendi visitator*, Budapest, 1934. 24. l.). Amíg a Nyulak szigetén pang az élet, a dunántúli prépostságok és rendházak élettől virulnak. Somlyóvásárhely és Mórchida, a *Lányi-* és *Pozsonyi-kódex* termőhelye lesz. Ide menekülnek a szegedi premontrei apácák is, és magyar bejegyzéses liturgikus könyvet hoznak magukkal. Latin antifonáljukban oly utasításokat találunk magyar nyelven, amelyek más liturgikus könyvei meglételére engednek következtetni: „Ezt más kñnlbe keres“ „...Laudes meh vagyon yrwan nagy kýmbe“... (*Emlékkönyv Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára*, Budapest, 1934, 139. l.)

Az *Apor-kódex* is követhette a *Pozsonyi-*, meg a *Lányi-kódex* útját, és az APOR báróknak a pozsonyi, ill. a nagyszombati klarisszákhoz fűződő kapcsolatai révén került a család birtokába.

A kiadás könyvtörténeti szempontból gazdag módszertani újításokkal ismertetett meg. Tanulsága, hogy az eredeti szöveg tanulmányozása történeti szempontból is értékes következtetések levonására vezethet. A *Lányi-kódex*, a *Pozsonyi-kódex* mellett immár ez a harmadik könyv, amely a premontrei *Libráriák* működéséhez fűződik. SZABÓ DÉNESÉ az érdem, hogy a régebbi kutatók belső érvei mellé kritikai érzékkel és felkészültséggel külső érveket is csoportosított. GÁBRIEL ASZTRIK.

A kassai püspöki könyvtár kódexei és ősnymtatványai. Összeállította: P. FEHÉR MÁTYÁS O. P. Kassa. 1943, „Szent Erzsébet“-nyomda. 80 l.

Kassa örvendetes hazatérésének ötödik évfordulóján tudományoszerető püspöke, MADARÁSZ ISTVÁN „azzal a szándékkal bocsátja útjára a kassai püspöki könyvtár kódexeinek és ősnymtatványainak újabb katalógusát, hogy az érdeklődők számára hozzáférhetővé tegye ezen szellemi kincseket és ezzel is dokumentálja Kassa város multban gyökerező szellemi erjét és jövőbe vetett törhetetlen hitét“. — Mi, akik a magyar multból táplálkozó hittel hiszünk a magyar jövőben, úgy érezzük, valóban, aligha kaphattunk volna ünnepibb ajándékot, mint ezt a szakszerűségre törekvő katalógust. A benne felsorolt könyvek, kéziratok mind az egyetemes európai, mind a hazai művelődéstörténet növekvő értékű kincsei.

P. FEHÉR elődje, RÉCSEY VITKOR, idestova ötven esztendeje adott részletes tájékoztatót a magyar egyházi művelődés eme ősi őrhelyének

kincseiről (1891-ben!). Azóta a könyvtárat átrendezték s így gyarapodásai és keletkezett hiányai is időszerűvé tették, hogy új katalógus tájékoztassa az érdeklődőket a püspöki, ill. plébániai könyvtár beces ritkaságairól.

Az összeállítás 1378—1467-ig 32; 1700—1809-ig pedig 33 kéziratról ad számot. Amazok a középkori egyházi irodalom magyarországi elterjedésének adalékaiul szolgálhatnak. Utóbbiak között irodalom-, egyház-, művelődés-, település- stb. történelmünk szempontjából fontos, sokszor forrásjellegű munkákon akad meg szemünk. Köztük nem egy 1700-nál korábbi keletű. (Nem értjük, miért vette föl P. FEHÉR az 1700., ill. 1809. évszámot, hiszen pl. a *Conspectus fundorum*... 1827-ig terjed; viszont a kamerális iratok között mind XVI., mind XVII. századiak is találhatóak. Például a KAPRONCZAY-féle 1578-ból; a DÓCZY-féle 1526—29-ből.) Az említett forrásjellegű kéziratok csoportjába valónak látszik a leírás után ítélve pl. az *Elenchus litteralium documentorum diversorum ordinum*; a két *Miscellanea*-kötet, — egyikben a GUSZTINI JÁNOS nyitrai püspöktől elrendelt urbárium összeírás 1765-ből, a másikban sok XVIII. századvégi anyag a felsőmagyarországi viszonyokról. (MOLNAR B JÁNOS kanonok utazása Budáról a Szepességbe 1784-ben.) Nem kisebb érdekű NITZKY KRISTÓF *Staatskenntniss von Ungarn* című művének kézírata. Szívesen látnók SZIRMAY ANTAL két munkájának, a *Castis omnia casta*... és a *Collectiones de Hungaria*... anyagának bővebb ismertetését, esetleg egyes részeinek kiadására is sor kerülhetne. Sokat ígérnek például településtörténeti vonatkozásban is az ESZTERHÁZY-féle 1775-i *canonica visitatio jegyzőkönyvei*.

Ezután a püspöki könyvtár több mint száz, s a plébániai könyvtár 27 őnyomtatványának (1526-ig!) leírása következik. A püspöki könyvtár őnyomtatványainak azonosítását — néhány kivételtől eltekintve — HAIN és PANZER közkeletű műveire támaszkodva végezte P. FEHÉR. Ahol ez hiányzik, ott a leírások általában hozzásegíthetik a kutatót a további meghatározási szándékban. A plébániai könyvtárának anyaga ilyen tekintetben teljesen szabad területet nyújt még a kutatónak. — A RMK-könyvek sorát magyar (41 darab) és latin (16 darab) csoportra osztva, mint minden eddigi felsorolást, abc-ben kapjuk. Több esetben megemlíti P. FEHÉR, hogy SZABÓ nem ismeri a kassai példányt e RMK-könyvekből. Külön is jó lett volna kiemelni, hogy a Sárospatakon 1658-ban megjelent MEDGYESI PÁL: *Gyözködő hit a Testen*... című munkája unicum, amit sem SZABÓ, sem SZTRIPSZKY nem ismert. A 68—69. l.-on leírt (34. sz. a.) SÁRPATAKI N. MIHÁLY: *Noé bárkája*... Kolozsvárott nem M. D. LXXXI-ben, hanem 1681-ben jelent meg, s így SZABÓ I. 1264-gyel azonosítható! A „Régi magyar könyvtár latin nyelvű kiadványai...” című csoport két tételénél a hivatkozás SZABÓRA szintén elmaradt. Az egyik: CYBELEI VALENTINUS: *Opusculum de laudibus et vituperio vini et aquae*... Hagenau, 1517, v. ö. RMK. II. 215-tel; a másik: OLÁH MIKLÓS: *Catolicae*

ac christianae religio . . . Bécs, 1560. című munkája, ami RMK. III. 473-mal azonosítható. Egy-egy címléírás SZABÓÉtól eltér (pl. a RMK. I.-hez tartozó csoportban a 40. szám alatt leírt VERBŐCZI-kötet; a II.-ban az 5., 8. és 9.).

Megjegyzéseink, amelyek elsősorban a figyelem fölkelését célozták, mitsem vonnak le az igen nagy szorgalomról és hozzáértésről tanúskodó összeállítás értékéből. Kiegészítéseink bizonyítják, milyen nagy örömmel fogadtuk e kis füzetet s mily együttérző szeretettel ünnepeljük a Kassa hazatérével újra nyilvánvalóvá lett régi magyar művelődésünknek, sajnos, oly ritka, de annál becsesebb emlékeit. Ez értékes emlékeink leltározásáért pedig nem lehetünk eléggé hálásak mind a leltározást elrendelő mecénásnak, mind az azt végrehajtónak. CSERY-CLAUSER MIHÁLY.

Bibliographia regis Mathiae Corvini. Mátyás király könyvtárának irodalma. FITZ JÓZSEF közreműködésével összeállította ZOLNAI KLÁRA. (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai. Szerkeszti RÉDEY TIVADAR. X.) Budapest, 1942. 8°. 160 l.

A speciális magyar történeti témák bibliográfiáinak mai napig oly gyér sorát érdemes munkával gyarapította a sorozat első ilyen irányú kötete. A legnagyobb hírű-nevű magyar könyvtár irodalmának gazdag anyaga — a kötet körülbelül hétszáz címet sorol elő — különösképen szükségessé tette a jövő kutató munkájának hathatós könnyítését hozó bibliográfia összeállítását. Számos szak — történelem, művelődéstörténet, irodalomtörténet, művészettörténet, klasszika-filológia stb. — művelői lépten-nyomon szembekerülnek a *Corvina* bibliográfiájának problémáival. A bibliográfiák ez elsődleges szolgálatát, a kutatók útmutatását az irodalom birodalmában a kötet használati szempontokból történt részekre osztása tökéletesen teljesíti. A tíz nagy fejezet, mely egyenként több kisebb fejezetre oszlik, a *Corvina*-kutatás összes előforduló köreit felöleli. Áttekintésük: I. A *Corvina* Mátyás király idejében. (Források, könyvtárosok, másolók, festők.) II. A *Corvina* Mátyás utódai alatt. (Szétszóródás.) III. A *Corvina* török kézen. (Pusztulás, visszaszerzési törekvések, nyomozás.) IV. A maradványok felkutatása. (XVII—XVIII. századi vándorlás, XIX. századi kutatás és gyűjtés.) V. A történelmi analízis. (Módszerek, meghatározás, tartalmi, művészeti, ikonográfiai stb. értékelés, viszony a nyomdászathoz.) VI. A történelmi szintézis. (Összefoglaló történet, ismertetések.) A kötet utolsó harmada az egyes kódexek irodalmát tartalmazza. VII. A fennmaradt kódexek. VIII. Kétes és elveszett korvinák. Benne két értékes lista, az egyik a kötetek korát, a másik tartalmukat mutatja. A bibliográfiák (IX.) után a *Corvina*-irodalom betűrendes jegyzéke (X.) és név- és tárgymutató, magyar, német és francia tartalommutató egészíti ki a gondosságról tanúskodó könyvészetet. De túl ezen a szoros bibliográfiai értelemben vett eredményen, a kötet nemcsak ezt, hanem a speciális témák bibliográfiáinak másodlagos szolgálatát is

a maga egészében elvégzi. A praktikus mellett történelmi szempontok szerint sorolt címeiben a szóbanforgó témának, ebben az esetben a könyvtár történetének, teljes történelmi áttekintését adja. Mintegy ennek a történelmi értékelő munkának eredményeképpen vonja le következtetéseit az előszó, mely a *Corvina*-szemléletnek irodalmában tükröződő történetét vázolja és pár lapon a magyar könyvtár-történet művelői számára megszívlelendő szempontokat vet fel. Szép példája egy speciális szak köréből a HORVÁTH JÁNOS nyomán a közönséget és a közvéleményt fokozott figyelemmel kísérő „szociológiai” irodalom- és művészettörténelmi szemléletnek. Hasonlóképpen korszerű szempontok helyes tekintetbevételét tanúsítja, hogy az analitikus kutatás körébe tartozó címek között külön részt kapott a túlnyomóan ikonográfiai címeket mutató: MÁTYÁS arcképei, címerei és emblémái. Idevág az egyes címek mellett a könyvben közölt kép-reprodukciók pontos feltüntetése. E kettős értékű eredmények számbavételével a kötetben nemcsak bibliográfiai, hanem kultúrhistoriái irodalmunknak is nagy nyereségét könyveljük el, melyért a szerzőknek méltó elismerés jár.

IFJ. VAYER LAJOS.

A bölcs Esopusnak és másoknak fabulái és oktató beszédei valamint azoknak értelme melly fabulákat egybeszerzette és Kolosvárott anno MDLXVI. kiadta Heltai Gáspár most pedig a mai kegyes olvasónak átnyújtja Keleti Arthur. Nyomtatta és kiadta fennállásának XL-ik évfordulójára a Tevan nyomda Békéscsabán MCMXLIII. 2°. 160 l.

A békéscsabai TEVAN-nyomda, amely ízlésével és művészeti törekvéseivel évtizedek óta hazánk legmagasabb színvonalú nyomdái közé tartozik, ez évben ünnepelte fennállásának negyvenedik évfordulóját. Ünnepét — méltóképpen — oly könyv kiadásával ülte meg, mely magára vonta a könyvkedvelők elismerő figyelmét. A régieshatású, csontszínű, külön e könyv számára rendelt diósgyőri papirosra nyomtatott díszes kiadványt fametszetek ékesítik. Mint a kolofónból megtudjuk, e fametszeteket egy kétszáz esztendővel ezelőtt Bassano-ban megjelent AESOPUS-kiadásból vették át, de nem fényképezési eljárással, hanem újra metszetéssel. KORDA GÉZA fametsző-mester művészetét dicsérik a régi mesék hangulatához illő vaskos, nehézkes, karikatúraszerű, fogvicsorgató, nevető, síró, ravaszkodó, riadozó állatképek. — A könyv a TEVAN-amatőrsorozat tizenharmadik kötete. A vörös-feketenyomású boríték, rikító színes fametszetével, a régi kalendáriumok borítékának hatását kelti, félvásznon kötése azonban egészen modern: a kékesszürke vászonsarok, dohánybarna papírral bevont tábla semmiképpen nem emlékeztet a régi kötésekre. A nyomtatvány vastag (fett) betűi emlékeztetnek ugyan a régi magyar nyomtatványok széles- és vastagvonalú betűire, de modern betűk, az oldalak, sorok beosztása pontos, (precíz), nem úgy, mint azt a XVI. század magyar nyomtatványainban látjuk. A régies hatás fokozására nem ártott volna a lapok alján adni az ívjelzéseket (A, Ai, Aii) és az őrszavakat (custosokat). Nagyobb

lett volna az illúziója annak, hogy régi könyvet forgatunk. A könyv így archaizáló modern könyv, ami egyébként nem hiba, különösen akkor nem, ha a nyomdai művészetnek ily tökéletességével, ennyi ízléssel, gondal van előállítva, amint azt különben a TEVAN-kiadványoknál már megszoktuk.

Az ESOPUS—HELTAI meséknek a mai olvasóközönség számára, régies nyelven való átírásával a kiadó KELETI ARTHUR bízta meg, nyilván azért őt, mert attól tartott, hogyha filológust bíz meg e munkával, az — nem érezvén a régi magyar stílusnak a nagyközönség számára nehéz voltát — könnyen benne hagyott volna a szövegben a mai olvasó számára érthetetlen, vagy nehezen érthető mondatokat, fordulatokat és tréfákat is. KELETI ARTHUR nagy vívódások, filológusokkal való hosszas tanácskozások után vágott neki ennek a munkának. Érezte a felelősséget, mely HELTAI szövegének érintésével, modernizálásával reá hárul, tudta, hogy filológiai szempontból helytelen az a munka, amelyet vállalt. A régi magyar nyelvet nem ismerő nagyközönség számára azonban sok helyen kétségkívül érthetetlen lett volna az eredeti HELTAI-szöveg. Így kénytelen volt azt a megoldást választani, hogy HELTAI GÁSPÁR szép és ma is minden gondolkozás nélkül könnyen megérthető mondatainak felhasználásával írja át az aesopusi meséket.

KELETI ARTHURNak sikerült feladatát megoldania: a mesék a nagyközönség számára érthetők, könnyen olvashatók. A régies stílus nem takarja el az ötleteket. A mesének, mint a templomi prédikációnak is, egészen más a nyelve, mint a mai széprózáé s az a nyelv, amelyet KELETI ARTHUR, hosszas aggályoskodás, utánjárás, filológusokkal való viták után kialakított, kitűnően illik AESOPUS meséihez, mert népies is, régies is. Persze, a régi fametszetekhez jobban illett volna a HELTAI-stílus, viszont sehogy sem illett volna a mai irodalmi stílus. Ezt az archaizáló stílust úgy kell tekintenünk, mint hiteles archaizáló stílust, amely megbízhatóbb, elfogadhatóbb, mint a csinált, erőszakolt, hamis archaizáló stílus, amelyre az újabb szépirodalomban nem egy példa van.

A könyv külseje és belseje között így megvan a stilisztikai összhang: nem ad pontos reprodukciókat sem tipográfiában, sem a szöveg stílusában. Inkább csak ódon hangulatot akar kelteni. Azt akarja éreztetni, hogy régi-régi mesemondó szólal meg előttünk.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Böör György: A magyarországi ruszin időszaki sajtó a XIX. században. Magyar Történeti Értekezések. Szerkeszti BARÁTH TIBOR. 2 [szám]. Kolozsvár, 1943. K.: A Ferenc József-Tudományegyetem Történeti Intézete. 8° 52 [2] l.

1848 októberében merül föl először a magyarországi ruszinok között ruszin újság és nyomda alapításának a terve. DUCHNOVICS SÁNDOR eperjesi kanonok terjeszt ilyértelmű javaslatot a Munkács-egyházmegyei kon-

zisztórium elé, amely azonban arra az álláspontra helyezkedik, hogy e kérdéssel csak a békés állapotok helyreállta után kíván foglalkozni. Ugyanez év novemberében újra szőnyegre kerül a ruszin lap alapításának a terve, de megint leveszik a napirendről. Egy év múlva, 1849. novemberében CSURGOVICH JÁNOS nagyprépost a konzisztórium nevében értesíti az eperjesi püspököt, hogy „egy lapnak orosz nyelveni kiadását elhatároztam, mihelyt a szükséges kellékek megszerezve és a mostani akadályok elhárítva lesznek“. A *Katholikus Néplap* terjesztésére, amit az esztergomi érsek ajánlott nekik, nem vállalkoznak, mert „a ruszin lakosság nem érti a magyar nyelvet és ha megértené, sem érdekelné annak tartalma, mert a lap kizárólag a latin egyház ügyeivel foglalkozik“. Az esztergomi érsek leiratának a hatása alatt azonban a munkácsi konzisztórium határozatot hoz ruszin néplap kiadására és nyomda vásárlására, s egy teológiai tanárt megbíz a néplap előzetes tervének kidolgozásával. A terv el is készül, lap azonban nem jelenik meg. Sok nehézséget, akadályt kellett legyőzni a lap megindulása előtt: tisztázni kellett a helyesírás, a betűtípus (egyházi szláv, azaz cirillika legyen-e, vagy grazsdanszkij srift, azaz a világi nyomtatványokban Nagy Péter óta használt betűsor), tartalmi beosztás, nyomdahely (hol nyomják: Ungváron, Budán, vagy Galíciában?), szerkesztő személyének, költségek fedezésének a kérdése. Az anyagi nehézségek és ruszinföldön cirillbetűs nyomda hiánya miatt az 1849-i lapalapítási terv megbukott.

Galíciában 1849 júliusától kezdve megjelent egy ruszin újság, a „*Haličo-ruskij Vistnik*“ (Galíciai Ruszin Hírlap), amely a bécsi kormány támogatásával, Lembergben jelent meg. Ezt olvasták a magyarországi ruszinok is, akik a galíciai ruszinokkal korábban is fenntartották az összeköttetést és 1849. január 29-én memorandumban kérték a császártól „a korona ruszin népességű területeinek politikai és közigazgatási egységesítését“. 1850-ben a lemergi ruszin hírlapot Bécsbe vitték föl, hol új címet kapott: *Vistnik dlja Rusinov Avstrijskoj Deržavi* (Hírlap az Osztrák birodalom ruszinjai számára), tehát a magyarországi és galíciai ruszinok számára egyaránt. Bár a lap szerkesztésében a magyarországi ruszinok nem vettek részt, mint levelezők és cikkírók annál szorgalmasabban tevékenykedtek, az élen DUCHNOVICS SÁNDORRAL, a ruszin egység legjelentékenyebb propagátorával, aki indulásakor a lapot „védőnek, tanítónak, dobnak, ezredkürtnek nevezi, melynek hangjára négy millió ember figyel“.

Bár a lap propagandája révén sok eredményt értek el a hivatalos élet, iskolázás terén, 1853-tól kezdve a hazai ruszinok megszakítanak minden kapcsolatot a *Vistnik*-kel. Ennek nyelvi okai voltak. Nem tudtak meg egyezni, hogy milyen nyelven írjanak: a „kárpáti, avagy beszkid-ruszin“ nyelven-e, vagy közeledjenek-e az egyházi szláv nyelvhez, avagy a nagy-orosz nyelvet használják-e irodalmi nyelvül? A *Vistnik*-ben végre is győzött a nagyorosz irányzat, miértis a bécsi kormányzat megvonta a laptól

hivatalos jellegét, az addigi szerkesztőket elcsapta s új szerkesztőt delegált, aki bármily dialektusban írt cikket leközölt lapjában. Akkoriban a nagyorosz irányzat volt túlsúlyban a lap hazai ruszin munkatársai között, akik a nyelvi változás miatt visszavonultak a *Vistnik*-től. Ezzel a *Vistnik* megszűnt a hazai ruszinok számára.

A második ruszin lap Budán indult meg 1856-ban, *Cerkovnaja Gazeta* (Egyházi Újság) címen, de — főként nyelvi okok miatt — az sem bizonyult életképesnek. A szerkesztő, RAKOVSZKY IVÁN nagyorosz-párti ruszin volt, aki a nagyorosz nyelvet erőszakolta, jóllehet — mint maga is bevallotta — „a nagyorosz nyelvet tökéletesen nem bírja“. Hazai ruszinok nem támogatták a lapot, mire RAKOVSZKY Lembergbe akarta átvinni, de ez sem sikerült neki, mert ott már az ukrán (kisorosz) irányzat volt erősödőben. 1857 márciusában a kormány kérdést intéz RAKOVSZKYHOZ, hogy miért használja egyházi újságjában az orosz nyelvet, s 1858 májusában betiltja a *Cerkovnaja Gazeta* nagyorosznyelvű kiadását.

Ennek a lapnak utóda a harmadik ruszin lap: a *Cerkovnyj Vistnik dlja Rusinov Austrijskoj Deržavy* (Egyházi Hírlap az Osztrák Birodalom Ruszinjai számára), melynek szerkesztője megint RAKOVSZKY IVÁN, aki nagy vívódások után megígéri, hogy fölcseréli az orosz nyelvet „a területi orosz dialektus formáival“. Tíz szám után, 1858 végén ez is megszűnt. E két hazai ruszin újság a Szent István-Társulat kiadásában, BAGÓ MÁRTON nyomdájában jelent meg.

A harmadik ruszin újság az Ungváron megjelenő *Svit* (1867—1871), mely a Szent Bazil-Társulat szellemi, erkölcsi és anyagi támogatásával indult meg, négyszáz előfizetővel. Ez a szám azonban — ismét nyelvi okok miatt — hamarosan felére csökken. A *Svit* is a nagyorosz nyelvi irányzathoz csatlakozik, írói „nem használják a mi beszélt nyelvünket és szavainkat“. Egyik munkatárs azt javasolja, hogy az egyházi szláv nyelvet válasszák a ruszin nép irodalmi nyelvéül. 1871-ben maga a Szent Bazil-Társulat is megszakít minden kapcsolatot a *Svit*-tel és *Novyj Svit* címen új lap kiadását határozza el. Ez az orosz nyelvvel szemben a ruszin népi nyelvet akarta irodalmi nyelvvé emelni, közös nevezőre akarta hozni „a népi nyelv sokféle provincializmusát“, de sikertelenül. Az így szerkesztett irodalmi nyelvet sem értették meg a ruszin olvasók s végül is a szerkesztők kénytelenek voltak cikkeikhez szótárt is közölni!

A *Novyj Svit* megszűnése után *Karpat* néven indul meg új lap Ungváron (1873—1886).

1867-ben megindul az első pedagógiai szaklap *Učitel* (Tanító) címen, 1871-ben az első szatirikus lap a *Sova* (Bagoly), mind a kettő Ungváron; 1868-ban a *Gazeta dlja Narodnych Učitelej* (a Néptanítók Lapjának fordítása), Pest-Budán, ugyanekkor ugyanitt a *Chozajstvennyja Nastavlenija* (Gazdasági Tanácsadó), az előbbi a m. kir. vallás- és közoktatásügyi, az utóbbi a m. kir. földművelésügyi minisztérium kiadásában. 1885-ben indult meg Ungvárott a *Listok* (Lapocska).

BŐR GYÖRGY széleskörű forráskutatások, a vonatkozó irodalom gondos felhasználása alapján írt értekezéséből nemcsak a fennvázolt ruszin sajtótörténetet ismerjük meg, hanem a hazai ruszinság irodalmi, politikai, egyházi, tanügyi törekvéseit is. Világos áttekintést ad a sajtótörténeten keresztül a ruszin irodalmi nyelv körüli harcokról, oly kérdésekről, amely csak most, a legutolsó években oldódott meg.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Dr. Gyalui Farkas: *Hatvanéves irodalmi munkám.* 1882—1942. Összeállította —. Kolozsvár, 1943. Nagy 8° 22 [2] l.

Ez a bibliográfiai jegyzék nem annyira GYALUI FARKAS volt tudós könyvtárnoknak s az érdemekben gazdag nyugalmazott könyvtárigazgatónak, mint inkább GYALUI FARKAS újságírónak irodalmi munkásságát tartalmazza. A könyvtörténész alig látszik benne az irodalom, színház, zene s a legváltozatosabb, egyéb kérdések iránt érdeklődő hírlapíró mellett. Régen polihisztornak tartották azt, aki több tudomány-területen alkotott műveket, ma azonban, amikor minden tanult újságíró — ha irodalmi, vagy művészeti munkatárs — kénytelen naponként véleményt mondani, cikket írni bel- és külföldi tudományos, irodalmi, színházi, zenei kérdésekről, sok az ilyen minden iránt érdeklődő művelt ember, aki ma már nem tart igényt a „polihisztor“ előkelő címre.

GYALUI FARKAS, a nagyműveltségű, sokat és sokfélét olvasó könyvtárnok is kétségkívül tudja ezt s auto-bibliográfiáját nyilván nem a könyvtárnokok számára állította össze, mint reference-munkát, hanem önemlékül, saját kulturális érdeklődésének áttekintéséül. Most, hajlott korában jól esett visszaemlékeznie azokra az irodalmi, tudományos, művészeti stb. kérdésekre, amelyekkel hosszú élete folyamán megismerkedett és — ha csak futólagosan, újságcikkekben is — foglalkozott.

Huszonkét lapot tesz ki így irodalmi munkásságának jegyzéke, két-hasábos szedésben. Autobiográfiája tartalmazza önállóan megjelent kiadványait, újság- és folyóiratcikkeit, még fotoriportjait is, például: „Berzeviczy beszédet mond. Szt. György-szobor leleplezése. Tolnai Világlapja. 1904. okt. 16. Kép. Gy. F. felvétele“. Szépirodalmi munkáiból a fordításokat, elbeszéléseket, rajzokat, színműveket nem vette föl jegyzékébe. Ezekon kívül azonban, úgy látszik, fölvette minden sorát, ami nyomtatásban bárhol megjelent.

Megtudjuk bibliográfiájából, hogy irodalmi munkásságának jegyzéke megjelent már 1933-ban is, negyven lapon s „Pótlás e műhöz 1933—1942-ig“ 1942-ben, hét lapon. „Egyetemi előadásaim“ címszó alatt értesülünk arról, hogy 1901—1918 között előadta 1. a könyvtártant, 2. a könyvnyomtatás történetét, 3. a könyv történetét, 4. a könyvtárak történetét, 5. bibliográfiát, 6. az időszaki sajtó történetét, a hírlapirodalom történetét is. Ezek az előadások megvannak kéziratban. Kár, hogy nyomtatásban nem jelentek meg. A könyvnyomtatásról, könyvtárakról hír-

lapokban számos cikke jelent meg, melyek bizonyára érdekes és értékes adatokat és szempontokat tartalmaznak. — Önállóan kiadta TÓTFALUSI KIS MIKLÓS *Mentségét és Siralmas panaszát*, mindkettőt bevezetéssel és két hasonmással.

A könyvtörténész számos, öt érdekelhető könyvtudományi cikk címét találhatja meg GYALUI FARKAS változatos irodalmi munkásságának jegyzékében.
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Nagyvárad thj. város bibliográfiája. Összeállította: KERTÉSZ JÁNOS. Budapest, 1943. Nagyvárad thj. város támogatásával kiadta a szerző. 36 l.

Szent László városa már régmúltjában igen mozgalmas kultúréletre tekint vissza, sokszor tárgya szakírónak, szépírónak és számos önálló és periodikus mű megjelenésének színhelye.

KERTÉSZ JÁNOS, jó néhány alkalmi bibliográfia összeállítója, ezúttal Nagyváradról adott közre mintegy 600 címszóból álló kis könyvészetet. Munkája, amint azt az előszóban maga is megjegyzi, nem teljes, csak a városról önállóan mindeddig még meg nem jelent könyvészet gyors pótlására szolgál; hiányt akar kiegészíteni.

Ez érezhető az anyag csoportosításánál is, mely nem szakok, csupán könyvek és cikkek szerint történik.

KERTÉSZ, legjobb tudomásunk szerint, Nagyvárad teljes könyvészetét a közeljövőben fogja SZABÓ KÁROLY, a PETRIKÉK, stb. pontos kicédulázásával megjelentetni, amikor majd arról is számot ad, hogy milyen és hány önálló mű, időszaki sajtótermék látott ott napvilágot, minthogy az erre is kiterjeszkedő könyvészet a bennfoglalt statisztikai táblázatokkal kitűnő kulturális keresztmetszetet adhat a városról.

A váradi időszaki sajtótermékek bibliográfiájához a nyomtatásban megjelent könyvészetek mellett (KERESZTY, SZALÁDY, SZINNYEY, KEMÉNY, RÉZ H., stb.) nagy segítségére lesz az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptárának helynévszerint rendezett katalógusa is.

E teljes váradi bibliográfia megjelenéséig is az érdeklődők az általunk ismertetett, sok szeretettel megszerkesztett „előfutárból” tanulmányozhatják a város multját és jelenét a felsorolt történeti, kultúrtörténeti, politikai, közgazdasági, közegészségügyi, művészeti, stb. vonatkozású könyvek és cikkek címadata segítségével.
SZEMZŐ PIROSKA.